

Жарко
Трајаноски

**Спивак во Скопје:
пост-колонијалниот дискурс
на и за Балканот**

Дали постколонијалниот дискурс може да придонесе за разбирањето на Балканот или, барем, да ги детектира, ако не и отклони, причините за неразбирањето (и недоразбирањето) на (и околу) Балканот? Дали воопшто може да се зборува и, ако може, во кој контекст може да се зборува за „пост-колонијален“ Балкан? Од каде чувството, кај нас „Балканците“, дека не сме разбрани, или дека сме *жршви* на некакви недоразбирања? Со овие воведни прашања го започнуваме кусиот осврт врз „интердисциплинарната“ конференција со Гајатри Чакраворти Спивак, што се одржа на 7 јули 2003 година, во Музејот на современата уметност во Скопје.

Повеќето од излагачите на работната сесија, се чини, го прифатија предизвикот на организаторот содржан во насловот „Постколонијалниот дискурс и разбирањето на Балканот“ и ги изложија своите промислувања на темата „Балкан“, користејќи пост-колонијални термини и стратегии.

Така, во почетното излагање на Обрад Савиќ, познат балкански издавач, уредувач и излагач, тенденцијата да се асимилира и креативно да се надгради „пост-колонијалниот дискурс“ беше препознатлива уште во самиот наслов: „Балкан или само-колонизација“.¹ За жал, во излагањето можевме повеќе да се потсетиме

Zharko
Trajanoski

**Spivak-u në Shkup:
diskursi postkolonial
në Ballkan dhe rreth tij**

A mund të kontribuojë diskursi postkolonial për të kuptuar Ballkanin ose, së paku, t'i detektojë, nëse jo edhe t'i eliminojë shkaqet e moskuptimit (dhe mosmarrëveshjes) së (dhe rreth) Ballkanit? A ka fare mundësi të flitet dhe, nëse mundet, në çfarë konteksti mund të flitet për Ballkanin „postkolonial“? Prej nga vjen te ne ballkanasit ndjenja se nuk na kuptojnë ose se jemi *viktima* të dofarë keqkuptimeve? Me këto pyetje hyrëse po e nisim vështrimin e shkurtër për konferencën „interdisiplinare“ me Gaјatri Çakravotri Spivak-un, që u mbajt më 7 korrik të vitit 2003 në Muzeun e artit bashkëkohor në Shkup.

Shumica e ligjëruesve në sesionin punues, si duket, e pranuan sfidën e organizatorit të përmbajtur në titull „Diskursi postkolonial i kuptimit të Ballkanit“ dhe i shtruan mendimet e tyre në temën „Ballkani“ duke shfrytëzuar terma e strategji postkolonialiste.

Kështu në ligjëratën e parë të Obrad Saviç-it, botues i njohur ballkanas, redaktor dhe ekspozues, tendenca të asimilohet dhe në mënyrë kreative të pasurohet „diskursi postkolonial“ u hetua që në titull: „Ballkani ose vetëkolonizimi“.¹ Për fat të keq, në këtë ligjëratë më shumë na ra ta kujtojmë Ballkanin - si *sinonim simbolik* për keqkup-

за Балканот - како „симболички синоним за злоупотреби, летаргија, корупција, неодговорност и што уште не“, и за политички конотираната „балканизација“ - како „процес на државна фрагментација“ - отколку да се соочиме со извесни „пост-колонијални“ балкански дилеми, или некаков одговор на прашањето во однос на кого тоа Балканот се „само-колонизира“? Оти, ако зборуваме за односот помеѓу Балканот и поранешните европски колонизатори, а не за местото на Балканот во имагинацијата на наднаоѓачката „европска“ империја, тогаш се чини дека терминот „колонијација“ е сосема несоодветен. Имено, Балканот не е никаква „далечна“ територија во однос на (Западна) Европа, туку дел од континентална² Европа, но само географски, а не и политички - ако под политичка „Европа“ ги подразбираме поранешните колонизатори и сегашните и идни провинции на источната периферија на новата растечка империја. Уште поважно, терминот „колонијализам“ кој упатува на експанзијата на тесноградо сфатената „Европа“ во последните неколку столетија и нејзините форми на економска и културна експлоатација, е тешко применлив за балканското поднебје. Балканот, не само што во дадениов период не бил Европска колонија; не само што не бил ниту дел од некоја западно-европска империја, туку дел од една сосема поинаква империја - Отоманската. Во таа смисла, општо земено, далеку попристојно би било да се зборува за некакви империјални влијанија отколку за колонијални, а ако сепак експлицитно зборуваме за некаков империјализам на Балканот, тоа секако, првенствено, би бил Отоманскиот.

Меѓутоа, се чини дека термините „колонијализам“, „империјализам“, „нео-колонијализам“, „пост-колонијализам“ главно не се употребуваат како транс-историски термини. Во најголемиот број случаи тие се употребуваат како да се во нераскинлива врска со

time, letargji, korrupcion, papërgjegjësi e çmos tjetër”, edhe për ballkanizimin politikisht të konotizuar - si “proces i fragmentarizimit shtetëror” se sa të ballafaqohemi me disa dilema “postkoloniale” ballkanike ose me ndonjë përgjegje në pyetjen në raport me kë “na vetëkolonizoheshka” Ballkani? Se, nëse flasim për raportin midis Ballkanit dhe kolonizatorëve të mëparshëm evropjanë, e jo për vendin e Ballkanit në imagjinimin e perandorisë “evropiane” që po vjen, atëherë duket se termi “kolonizim” është tërësisht joadekuat. Me një fjalë Ballkani nuk është kurrfarë territori “i largët” në raport me Evropën (perendimore), por është një pjesë “e Evropës”² kontinentale, vetëm gjeografikisht e jo edhe politikisht - nëse me “Evropë” politike i nënkuptojmë kolonizatorët e mëparshëm dhe provincat e tashme dhe të ardhshme të periferisë lindore të perandorisë së re që po rritet. Edhe më me rëndësi, termi “kolonializëm” i cili na shpie te ekspansioni i “Evropës” së kuptuar ngushtë në disa shekuj të fundit dhe format e saj të eksploatimit ekonomik e kulturor, vështirë se mund të zbatohet në nënqiellin e Ballkanit. Ballkani në periodën e dhënë jo vetëm që nuk ka qenë koloni evropiane, jo vetëm që nuk ka qenë pjesë e ndonjë perandorie evropereendimore, por ka qenë pjesë e një perandorie krejtësisht tjetër - ka qenë pjesë e Perandorisë Otomane. Në atë kuptim, marrë në përgjithësi, shumë më sjellshëm do të ishte të flitet për dofarë ndikimesh imperiale se sa për koloniale, e nëse, megjithatë, në mënyrë eksplicite flasim për njëfarë imperializmi në Ballkan, atëherë ky, në radhë të patrë, do të kishte qenë ai otoman.

Ndërkaq duket se termat “kolonializëm”, “imperializëm”, “neokolonializëm”, “postkolonializëm” kryesisht nuk përdoren si terma transhistorikë. Në pjesën më të madhe të rasteve ata përdoren sikur të kishin qenë në lidhje të pashkëputshme me “evrocentrizmin” dhe “anglocen-

„евроцентризмот“ и „англоцентризмот“, и со освојувачките стратегии на „Западот“ во последните неколку столетија па, оттаму, какво било нивно „де-евро-центрирање“ би претставувало значително логичко поместување кое несомнено доведува и до драстична промена на целокупната перспектива.

„Балканот како нулта точка на Европа“ е насловот на излагањето на Елизабета Шелева во кое провејуваше пост-колонијалната дијалектичка игра помеѓу центарот/маргината (периферијата), во случајов, помеѓу балканските (етно- и фало-)центризми и балканската маргиналност (перифералност). Ако Балканот (и Македонија како „централно-балканска“ земја) е „периферија на перифериите“ во имагинацијата на себе-центрираниот Запад, во имагинацијата на извесни балкано-фало-центристи Балканот (и Македонија) е „палокот“ или „копчата“ на светот, место каде се среќаваат или разминуваат Западот и Истокот, Окцидентот и Ориентот.³

За жал, соочувајќи нè со парадоксите на Балканот како имагинарна творба, Шелева не останува доследна на пост-колонијалниот стремеж за деконструирање на бинарната логика својствена на западната империјалистичка мисла. Во случајов, таквиот стремеж би требало да исходува и со потполно напуштање на културалниот модел центар/маргина (периферија) и, следствено, со скицирање на модел кој би требало да ги надмине нè само инцестуозните етно-фало-центрични претстави за Балканот (и за Македонија) како „лулка“ или „колевка“ на цивилизациите, туку и претставите за Балканот како периферија, па и претставите за македонската култура како гранична, лиминална, маргинална култура. Храброста да се прифати претставата за „нашата“ Македонија како историски конструирана, коригибилна етно-културна формација,⁴ не помалку конструирана и коригибилна

trizmin“ dhe me strategjitë pushtuese të “Perendimit” në disa shekujt e fundit, e së këndejmi, çfarëdo “*de-euro-centrism*” i tyre do të paraqiste një zhvendosje të dukshme logjike e cila pa dyshim sjell edhe ndryshimin drastik të perspektivës së përgjithshme.

“Ballkani si pikë zero e Evropës” është titulli i ligjëratës së Elizabeta Shelevës të cilën e përshkonte loja dialektike postkoloniale midis qendrës/margjinës (periferisë), në këtë rast midis centrizmave ballkanikë (etno- dhe falo-) dhe margjinalitetit (periferialitetit) ballkanik. Nëse Ballkani (dhe Maqedonia si vend “qendror-ballkanik”) është “periferi e periferive” në imagjinimin e disa ballkano-falo-centristëve Ballkani (dhe Maqedonia) është “kërthiza” ose “kopsa” e botës, vend ku takohen ose kalojnë pranë njëri-tjetrit Perendimi dhe Lindja, Oksidenti dhe Orienti.³

Për fat të keq, duke u ballafaquar me paradokset e Ballkanit si krijesë imagjinare, Sheleva nuk i mbetet konsekuente synimit postkolonial për dekonstruktimin e logjikës binare karakteristike për mendimin imperialist perendimor. Në këtë rast, synimi i tillë do të duhej të përfundojë edhe me braktisjen e plotë të modelit kultural qendër/margjinë (periferi) dhe, vijimisht, me skicimin e një modeli i cili do të duhej t’i tejkalonte jo vetëm pikëpamjet incestuoze etno-falocentrike për Ballkanin (edhe për Maqedoninë) si “djep” i civilizimeve, por edhe pikëpamjet për Ballkanin si periferi, po edhe pikëpamjet për kulturën maqedonase si anësore, liminale, marginale. Guximi të pranohet pikëpamja për Maqedoninë “tonë” si formacion historikisht i konstruktuar dhe korigibil etno-kulturor,⁴ jo më pak i konstruktuar dhe korigibil nga formacionet etno-kulturore të cilat e kufizojnë, do të kishte

од етно-културните формации кои ја о-граничуваат, би овозможила напуштање на старите (негативно-одредувачки) механизми на етно-национална идентификација (и политичка мобилизација) - вклучително и улогата на „жртва“, „јаболко на раздорот“ или „ground zero“ - отворајќи пат за нови, не-автистички, позитивно-одредувачки механизми на политичка идентификација и мобилизација.

И покрај тоа што темата на излагањето на Никола Гелевски „Историјата како анамнеза и амнезија“ е мошне актуелна за Балканот,⁵ излагањето тешко би можело да се вброи како пост-колонијалниот инспириран придонес за деконструирање на балканската историографија и тоа главно поради нечувствителноста за она што Спивак го нарекува „Проблемот на субалтерната свест“⁶. Токму затоа, само накусо ќе се осврнам на неговите согледби „Постколонијализам, Македонија, Балкан“ објавени како коментар за конференцијата во неговата колумна во „Утрински весник“ од 14.07.2003 година.

Никола Гелевски, уредник на списанието „Маргина“ и организатор на конференцијата, во колумната истакнува дека „Република Македонија е квинтесенција на Балканот“, карактеризирајќи го своето тврдење како да е „во духот на ‘постколонијалната критика’ која има нагласен осет за политичкото и историското“. Веќе спомнавме дека „центризмите“ (главно евро-центризмот), се постојана мета на пост-колонијалната критика па, оттаму, каков било обид за историско или политичко себе-центрирање, дури и да доаѓа од уредникот на „Маргина“, најблаго речено, е крајно сомнителен обид. Дескрипциите на Гелевски за Македонија како „точка на сосредоточување на сите балкански премрежиња“, како „своевидна метафора за целиот Балкан“, и неговото повикување на забелешката на Миша Глени дека

mundësuar braktisjen e mekanizmave të vjetra (me përcaktime negative) të identifikimit etno-nacional (e të mobilizimit politik) - duke e përfshirë edhe rolin e "viktimit", "mollës së sherrit" ose "ground zero" - duke hapur rrugë për mekanizma të reja joautistë, me përcaktime pozitive të politikës së identifikimit dhe mobilizimit.

Edhe krahas asaj që tema e ligjëratës së Nikola Gelevskit "historia si anamnezë e amnezi" është mjaft aktuale për Ballkanin⁵, ligjërata vështirë se do të kishte mundur të llogaritet si kontribut i frymëzuar postkolonialist për dekonstruktimin e historiografisë ballkanase, kryesisht për shkak të mosndjeshmërisë për atë që Spivak-u e quan "Problem i vetëdijes subalterne"⁶. Pikërisht për këtë vetëm shkurtimisht do t'u qasem pikëpamjeve të tij "Postkolonializmi, Maqedonia, Ballkani" të botuara si koment për konferencën në kolumnën e tij në "Utrinski vesnik" të datës 14.07.2003.

Nikola Gelevski, redaktor i revistës "Margina" dhe organizator i konferencës, në kolumnë thekson se "Republika e Maqedonisë është kuintesencë e Ballkanit" duke e karakterizuar pohimin e vet sikur të ishte "në frymën e 'kritikës postkoloniale' e cila ka ndjeshmëri të theksuar për politiken dhe historiken". Tashmë përmendëm se "centrizmat" (kryesisht evro-centrizmi) janë cak i përhershëm i kritikës postkoloniale e, së këndejmi, çfarëdo përpjekjeje për vetë-centrim historik ose politik, e madje edhe po të vijë nga redaktori i "Marginës", thënë më së buti, është një përpjekje skajshmërisht e dyshimtë. Deskripcionet e Gelevski-t për Maqedoninë si "pikë takimi e të gjitha ndërthurjeve ballkanase" si "si metaforë e veçantë për tërë Ballkanin", dhe thirrja e tij në vërejtjen e Misha Gleni-t se çështja maqedonase është "gur i urtësisës i nacionalizmave të Ballkanit" janë edhe një dëshmi për

македонското прашање е „камен на мудроста на балканските национализми“, се само уште едно сведоштво за актуелноста на „центристичкиот“ дискурс на Балканот. Со ваквата во-себе-центрираност, „маргиналецот“ Гелевски самиот се претвора во непромашлив „центар“ на фиксираната мета на која тешко би можеле да ѝ одолеат не само постколонијалните критичари, туку и повеќето социјални (де)конструктивисти.

И кон излагањето на Мируше Хоџа, „Дуалистичката перцепција и неоколонијалниот идентитет“, можат да се упатат одредени забелешки во поглед на релацијата „Балкан“ - „неоколонијално“. Имено, ако и прифаќаеме дека во моментот се под некаква империјална контрола, сепак мора да прифатиме дека Балканските држави не се под империјална контрола како ексколони. Меѓутоа, доколку го употребуваме „неоколонијално“ во смисла на неможноста балканските земји да создадат „независен економски и политички идентитет под натисокот на *глобализацијата*“ или посочувајќи на економското, културното и военото влијание на најголемата суперсила, имајќи ги предвид заложбите на САД за востановување на глобална капиталистичка економија⁷, тогаш употребата на „неоколонијално“ добива далеку поголема тежина.

Во овој контекст, не треба да се потцени ниту влијанието на Европскиот империјализам, кое е несомнено во изминатото столетие, после падот на Отоманската империја, а особено во последната деценија, по растурањето на најголемата Балканска држава. Секако, не треба да се потценува ниту влијанието на „Американската маскулинистичка милитаристичка идеологија“ која во последната деценија успешно се хостира не само ментално - како резултат на успешниот меметички инженеринг преку контролата врз медиумите; туку и физички - преку

актуалитетин е diskursit “centrist” të Ballkanit. Me në-vete-centrizmin e këtyllë “margjinalësi” Gelevski vetë shndërrohet në një “qendër” të sigurtë të caktuar të fiksuar të cilin vështirë se do të kishin mundur ta kapërcejnë jo vetëm kritikët postkolonialë, por edhe (de)konstruktivistët socialë.

Edhe ligjëratës së Mirushe Hoxhës “Perceptioni dualist dhe identiteti neokolonial” mund t’i drejtohen disa vërejtje në pikëpamje të relacionit “Ballkani” - “neokolonialistja”. Pra, nëse edhe pranojmë se në këtë moment janë nën njëfarë kontrolli imperial, megjithatë duhet të pranojmë se shtetet ballkanike nuk janë nën kontroll imperial si ekskoloni. Ndërkaq, po qe se e përdorim “neokolonialen” në kuptim të pamundësisë së vendeve ballkanike të krijojnë “identitet të pavarur ekonomik e politik në presionin e *globalizimit* ose duke vënë në dukje ndikimin ekonomik, kulturor dhe ushtarak të superfuqisë më të madhe, duke i pasur parasysh përpyekjet e SHBA-ve për bërjen e ekonomisë globale kapitaliste⁷, atëherë përdorimi i “neokoloniales” fiton peshë shumë më të madhe.

Në këtë kontekst, nuk duhet të nënçmohet as ndikimi i imperializmit evropjan, i cili pa dyshim ka pasur ndikim në shekullin e kaluar, pas rënies së Perandorisë Otomane, e veçmas në decenien e fundit, pas shthurjes së shtetit më të madh ballkanik. Gjithsesi, nuk duhet të nënçmohet as ndikimi i “Ideologjisë maskuliniste militariste amerikane” i cili në decenien e fundit hostohet me sukses jo vetëm mentalisht - si rezultat i inxhinjeringut memetik përmes kontrollit të mediave; por edhe fizikisht - përmes intervenimit ushtarak “humanitar” në Kosovë, por edhe me “ri-stacionimin në Ballkan në përputhje me interesat

„хуманитарната“ воена интервенција на Косово, но и со военото ре-стационирање на Балканот во склад со новите гео-стратегиски интереси.

Излагањето на Сузана Милевска, „За балканската гостољубивост во времето на „Апсолутно постколонијалното“, е обид да се *деконструира* едно културно клише, односно, да се покаже неодлучливоста⁶ помеѓу две нешта кои што во балканската имажинација се неразделно споени: Балканот и гостољубивоста. Настанот кој, според Милевска, може да послужи како пресвртница, и кој всушност „предизвика потреба од редефинирање на етиката на гостољубивоста“ е бегалската криза од 1999 година, кога по започнувањето на воената интервенција на НАТО во тогашна СРЈ, на територијата на Република Македонија се најдоа стотици илјади бегалци. Пред бегалскиот бран, неусловената гостољубивост со која се гордеат етничките Македонци (и не само тие на Балканот) потфрли, што беше повод за бранувачката изјава на еден локален политичар - „Македонците не им дале вода на бегалците“ - која беше искористена од Милевска и за извесни перформативни поенти во нејзиното излагање (демек, организаторот, не само што не ѝ дал некакви привилегии како модератор, ниту со една чаша вода не ја послужил!).

Меѓутоа, ваквото пренасочување на интелектуалниот дискурс кон една политички „автентична“ ситуација - директна последица на „новиот американски колонијализам“ - создаде, барем кај мене, извесно чувство на амбиваленција. И тоа не амбиваленција што би можела да се протолкува како симптом на некаква (нео)колонијална релација - помешаното чувство на привлекување и одбивање карактеристично за (нео)колонијалниот субјект во однос на колонизаторот, туку амбиваленција како симптом на *парадоксалноста* на самиот пост-колонијален

e reja gjeo-strategjike.

Ligjërata e Suzana Milevskës, „Për mikritjen ballkanase në kohën e ‘postkoloniales absolute’, është një përpjekje për ta dekonstruar një klishe, përkatësisht të tregohet pavendosmëria⁶ midis dy gjërave të cilat në imagjinimin ballkanas janë të lidhura pandashëm: Ballkani dhe mikpritja. Ngjarja e cila, sipas S. Milevskës, mund të shërbejë si kthesë dhe e cila në të vërtetë “shkaktoi nevojën për redifinimin e etikës së mikpritjes” është kriza e refugjatëve nga viti 1999, kur pas intervenimit të NATO-s në RFJ-në e atëhershme, në territorin e Republikës së Maqedonisë u gjetën qindëra mijëra refugjatë. Para valës së refugjatëve, mikpritja e pakushtëzuar me të cilën krenohen maqedonasit etnikë (e jo vetëm ata të Ballkanit) dështoi, gjë që ishte shkak për deklaratën e vrullshme të një politikani lokal - “Maqedonasit nuk u kanë dhënë as ujë refugjatëve” - e cila u shfrytëzua nga Milevska edhe për disa poenta performative në ligjëratën e saj (demek, organizatori, jo vetëm që nuk i paska dhënë dofarë privilegjesh si moderator, por as me një gotë ujë s’e paska gostitur!).

Ndërkaq kthimi i këtillë i ecurisë së diskursit intelektual kah një situatë “autentike” politike - pasojë e drejtpërdrejtë e “kolonializmit të ri amerikan” - krijoi, së paku te unë, njëfarë ndjenje të ambivalencës. Dhe jo ambivalencë që do të kishte mundur të shpjegohet si simptom i njëfarë relacioni (neo)kolonial - ndjenja e përzier e tërheqjes dhe refuzimit karakteristike për subjektin (neo)kolonial në raport me kolonizatorin, por ambivalencë si simptom i paradoksalitetit të vetë diskursit postkolonial. Nga njera anë, pozita postkoloniale legjitimohet pikërisht përmes thirrjes së të nënshtruarve, të hegjemonizuarve, të

дискурс. Од една страна, постколонијалната позиција се легитимира токму преку повикување на потчинетите, хегемонизираните, субординираните, невидливите, безгласните, угнетените, маргинализираните, зависните, условуваните, уценуваните, субалтерните - според Спивак, „оние кои немаат пристап до општествените 'прути' на мобилност". Во таа смисла, интервенцијата на Милевска успешно ги оттргна од заборав реалните политички субјекти/поданици со кои се легитимира постколонијалната критика. Од друга страна, таквата перформативна интервенција во пространата асептичка хала на Музејот на современата уметност не можеше, а да не посведочи за непремостливиот јаз помеѓу апстрактниот интелектуален дискурс и неговиот измолкнувачки референт - субалтерните; за тажното сознание дека идиосинкратичниот вокабулар на теоретичарот не споделува речиси ништо со крикот на угнетените. Во овој контекст може да прозвучи интересно зајадливата критика на Тери Иглтон, напати не помал опскурантист од добар дел пост-колонијални теоретичари, дека тие честопати агонизираат за таквиот јаз, без притоа да придонесат за разбирливоста на нивниот дискурс.⁹ За жал, проникливата забелешка на Иглтон упатена кон постколонијалистите, дека и покрај наводната почит кон Другиот, со својот опскурантистички стил, тие се нечувствителни кон читателот како најнепосредниот Друг - беше умесна и за тешко премостливиот јаз помеѓу публиката и излагачите - изложени небаре како музејски примероци во уметничката хала среде некој здодевен, никому сфатлив концептуалистички перформанс.

И обидот на авторот на тековниов осврт, со своето излагање „Постколонијалниот дискурс и неразбирањето, односно недоразбирањето на Балканот“ да придонесе кон разбирање на безвучниот ѕид помеѓу публиката и излагачите, не ги даде (барем за него)

subordinuarve, të të padukshmeve, të të pazëshmeve, të të shtypurve, të të marginalizuarve, të të varurve, të të kushtëzuarve, të të shantazhuarve, subalterëve - sipas Spivakut "atyre që nuk kanë qasje të 'binarët' shoqërorë të mobilitetit". Në këtë kuptim, intervenimi i Milevskës i shkëputi me sukses nga harresa subjektet/të nënshtruar realë politikë me të cilët legjitimohet kritika postkoloniale. Nga ana tjetër, intervenimi i tillë performativ në sallën e gjërë aseptike të Muzeut të artit bashkëkohor nuk mundej e të mos dëshmojë për jazin e pakapërcyeshëm midis diskursit abstrakt intelektual dhe referentit të tij mjelës - subalternëve; për njohurinë e pikëlluar se vokabulari idiosinkratik i teoricientit nuk ndan thuajse asgjë me klithmën e të shtypurve. Në këtë kontekst mund të duket interesant kritika me sherr e Teri Igeltonit, herëherë opskurantist jo më i vogël prej një pjese të mirë të teoricientëve kolonialë, se ata shpeshherë agonizojnë për një jaz të tillë, pa kontribuar, me këtë rast, për kuptueshmërinë e diskursit të tyre.⁹ Për fat të keq vërejtja e mprehtë e Igeltonit drejtuar postkolonialistëve, se edhe përkrah respektit të deklaruar ndaj Tjetrit, me stilin e tyre opskurantist, ata janë të pandjeshëm ndaj lexuesit si Tjetri më i dretpërdrejtë - ishte me vend edhe për jazin thuajse të pakapërcyeshëm midis publikut dhe ligjëruesve - të ekspozuar sikur ekzemplarë muzeu në sallën artistike midis njëfarë performansi konceptualist të mërziçëm, të pakuptueshëm për askë.

Edhe orvatja e autorit të këtij vështrimi, me ligjëratën e tij "Diskursi postkolonial dhe moskuptimi, përkatësisht mosmarrëveshja e Ballkanit" të japë një kontribut drejt rrënimt të murit të pazë midis publikut dhe ligjëruesve, nuk i dha (së paku për të) rezultatet e pritura. Pasi e

очекуваните резултати. Откако го амнестира организаторот што се сетил да ја организира конференцијата токму во Музејот на современата уметност¹⁰, Трајаноски се обиде да даде свој придонес за разбирањето, односно недоразбирањето на релацијата Европа-Балкан, реферирајќи на една коинциденција од својот „институционален бекграунд“, олицетворена во синтагмата „Евро-Балкан“¹¹. Синтагмата Евро-Балкан може истовремено да конотира дека Балканот сè уште не е дел од „Европската“ политичка имагинација, но и да посочува дека Балканот е *sui generis* Европски-Балкан! Двосмисленоста на „Евро-Балкан“ може да се толкува како симптом на идентитетска криза и на евроцентриците, и на балканоцентриците. Состојбата на идентитетска криза, проследена со имобилизација на дејственоста, е како создадена за заеднички лов во матно на империјалните евроцентрични покровители и балканските политичари со поданичкиот менталитет. На моменти, човек не знае што е пострашно: бескрупулозното политичко исклучување на Балканот од страна на евроцентриците поради тоа што сè уште не ги споделува основните „европски“ вредности - демократијата, владеењето на правото, човековите права; или пак поданичките обиди на локалните балкански политичари за фаќање приклучок кон исклучителната „Европа“, при што се интернализира евроцентричното поистоветување на „Европа“ со „Европската Унија“ и молкум се прифаќа скандалозното политичко исклучување на Балканот од „Европа“.¹²

Еднодневната конференција заврши со краткото претставување на Спивак и сесијата прашања и одговори со неа, што беше извонредна можност публиката да се запознае во прво лице со тековните интелектуални преокупации на харизматичната мислителка. Наредниот ден, во културниот простор „Точка“, уследи промоцијата на изборот текстови и интервјуа со Спивак, „Постколонијална критика“ -

amnistori organizatorin që është kujtuar ta organizojë konferencën pikërisht në Muzeun e artit bashkëkohor¹⁰. Trajanoski u orvat ta japë kontributin e vet për mirë-kuptimin përkatësisht për moskuptimin e relacionit Evropë-Ballkan, duke referuar në një koincidencë nga “begrundi institucional” i tij, të personifikuar në sintagmën “Evro-Ballkan”¹¹. Sintagma Evro-Ballkan mundet në të njejtën kohë të konotojë se Ballkani ende nuk është pjesë e imagjinimit politik “evropjan”, por edhe të bëjë me dije se Ballkani është *sui generis* Ballkan evropjan! Dykuptimësia e “Evro-Balkanit” mund të shpjegohet si simptom i krizës së identitetit edhe te evrocentrikët edhe te ballkanocentrikët, e përcjellë me imbolizimin veprimësisë, është sikur të ishte bërë pikërisht për dallavere të patronatëve imperialë evrocentrikë dhe për politikanët ballkanas me mentalitetin e të nënshtruarit. Ndonjë herë njeriu nuk di ç’është me keq: përjashtimi i paskrupullt politik i Ballkanit nga ana e evrocentrikëve për shkak se ende nuk i përmbush kërkesat themelore të vlerave “evropjane” - demokracinë, sundimin e së drejtës, të drejtat e njeriut; ose përpjekjet nënshtruese të politikanëve lokalë ballkanikë për t’iu ngjitur në ndonjë vegëz “Evropës” së jashtëzakonshme, me ç’rast internalizohet identifikimi evrocentrik i “Evropës” me “Unionin Evropjan” dhe heshtazi pranohet përjashtimi skandaloz i Ballkanit nga “Evropa”.¹²

Konferenca njëditore mbaroi me prezantimin e shkurtër të Spivak-ut dhe me sesionin pyetje e përgjegje me të, që ishte një mundësi e jashtëzakonshme publiku të njihet në veten e parë me preokupimet intelektuale të mendimtare karizmatike. Ditën tjetër, në hapësirën kulturore “Тоќка”, pasoi promovimi i zgjedhjes së teksteve dhe intervistave të Spivak-ut, “Kritika postkoloniale” - një mundësi e rrallë lexuesit maqedonas të fitojnë një libër

ретка можност македонските читатели да добијат теориска книга потпишана од самиот автор. Приредувач на книгата е Роберт Алаџозовски, човек кој е најзаслужен не само за доаѓањето на Спивак во Македонија, туку и за културната промоција на постколонијалната критика како дискурс кој станува сè поактуелен во настојувањата за себе-разбирање на Балканот.

Белешки

¹ Терминот „себе-колонијација (self-colonization)“ е кованица популаризирана од Александар Косев, кој во своите „Белешки за себеколонизирачките култури“ ги експлоатира парадоксалните ефекти на метафората „себе-колонизирачки култури“.

² Самиот географски концепт на „Европа“ пати од евроцентричност. Идејата за Европа како посебен континент има помалку географска подлога од идејата за Арапскиот полуостров како посебен континент.

³ Колку за потсетување, во главите на извесни политички футуристи, Македонија беше гледана и како „ground zero“ на судирот на цивилизациите.

⁴ Видете, *Pos-Colonial Studies: The Key Concepts*, ed. by Bill Ashcroft, Gareth Griffiths and Helen Tiffin, Routledge: London and New York, 2000, p. 37, каде напуштањето на бинарната опозиција центар/маргина, според извесни пост-колонијални теоретичари, би требало да претставува повеќе од просто потврдување на независноста на маргиналното. Тоа би требало да претставува и деконструирање на идејата за културно единство и цврстина, и преиспитување на тврдењата дека културите поседуваат „цврсто, чисто, и хомогено тело на вредности“. Напуштањето на моделот на култура заснован на бинарната опозиција центар/маргина (периферија), значи и „да се разоткријат сите [култури] како историски конструирани, и оттаму коригибилни формации“.

teorik të nënshkruar nga vetë autori. Përgaditës i librit është Robert Alagjovovski, njeri i cili është më i merituari jo vetëm për ardhjen e Spivak-ut në Maqedoni, por edhe për promovimin e kritikës postkoloniale si diskurs i cili bëhet gjithnjë e më aktual në përpjekjet për vetë-kuptim në Ballkan.

Përkthim: Xhabir Ahmeti

Shënime

¹ Termi „vetëkolonizim (self-kolonization)“ është kalk i popullarizuar nga Aleksandar Qosreev-i, i cili në „Shënimet për kulturat vetëkolonizuese“ i eksploaton efektet paradoksale të metaforës „kulturat vetëkolonizuese“.

² Vetë koncepti gjeografik i „Evropës“ vuan nga evrocentrizmi. Ideja për një Evropë si kontinent i veçantë ka më pak bazë gjeografike nga ideja për Gadishullin arabik si kontinent i veçantë.

³ Sa për të përkujtuar, në kokat e disa futuristëve politikë, Maqedonia shikohej edhe „ground zero“ i ndeshjes së civilizimeve

⁴ Shikoni, *Post-Colonial Studies: The Key Concepts*, ed. by Bill Ashcroft, Gareth Griffiths and Helen Tiffin, Routledge: London and New York, 2000, p. 37, ku braktisja e opozitës binare qendër/marginë, sipas disa teoricientëve postkolonialë, do të duhej të paraqiste më shumë se një pohim i thjeshtë i pavarësisë së marginales. Kjo do të duhej të paraqiste edhe dekonstruimin e idesë për unitet e fortësi kulturore dhe rishqyrtim të pohimeve se kulturat posedojnë një trup „të fortë, të pastër dhe homogjen të vlerave“. Braktisja e modelit të kulturës të bazuar në opozitën binare „qendër/marginë“ (periferi) do të thotë edhe „të zbulohen të gjitha (kulturat) si historikisht të konstruara, e së këndejmi formacione korrigibile“.

⁵ Shumë e ndjeshme është çështja a duhet edhe historia të

³ Мошне горливо е прашањето дали треба и историјата да се амнестира за извесни тешки злосторства против Балканците?

⁶ Културното преведување на овој проблем може да биде посебно релевантно за нашата историографија која, во недостаток од сопствени автентични извори, главно не снабдува со нарации по пат на претолкувањето на турските, бугарските, грчките, српските, југословенските, британските, руските, германските, и други историски нарации.

⁷ Споредете, *Pos-Colonial Studies: The Key Concepts*, ed. by Bill Ashcroft, Gareth Griffiths and Helen Tiffin, Routledge: London and New York, 2000, p. 163.

⁸ Според Ернесто Лаклау, една од двете клучни операции на деконструкцијата, е нејзиното покажување „дека помеѓу две нешта кои биле прикажувани како да се суштествено поврзани, всушност постои извесен вид неодлучност (undecidability) која што ги спречува да бидат заедно споени“. (Laclau, Ernesto. "Ethics, Politics and Radical Democracy - A Response to Simon Critchley", http://culturemachine.tees.ac.uk/frm_f1.htm.)

⁹ Eagleton, Terry. "In the Gaudy Supermarket", *London Review of Books*, Vol. 21, No. 10, 13 May 1999.

¹⁰ Музејот, се чини, е вистинското место за денешниот „интелектуалец“, ако се помириме - како Жан Бодријар - со тоа дека „насилството на глобалното“ ѝ ставило крај на општествената улога на интелектуалецот предодредена од просветителството и универзализацијата (видете Baudrillard, Jean. "The Violence of the Global" (Initially published as "La Violence du Mondial," in Jean Baudrillard, *Power Inferno* (Paris: Galilée, 2002), pp. 63-83) www.ctheory.net.) Сепак, мора да се признае, Музејот на современата уметност е далеку пооптимистичка варијанта отколку, на пример, Археолошкиот или Палеонтолошкиот музеј.

¹¹ „Евро-Балкан“ е и Институтот за Источно-Централна Европа и Балканот, со седиште во Италија, организатор на постдипломските студии што ги посетував, и иницијатор на Интернационалната мрежа „Европа и Балканот“, финансирана од Европската Унија, чие име прекрасно

амнистотет për disa krime të rënda kundër ballkanasve?

⁶ Përktimi kulturor i këtij problemi mund të jetë veçmas relevant për historiografinë tonë, e cila, në mungesë të burimeve të saj autentike vetanake, kryesisht furnizohet me naracione përmes komentimeve të naracioneve turke, bullgare, greke, serbe, jugosllave, britanike, ruse, gjermane dhe naracione të tjera historike.

⁷ Krahasoni, *Post-Colonial Studies: The Key Concepts*, ed. by Bill Ashcroft, Gareth Griffiths and Helen Tiffin, Routledge: London and New York, 2000, p. 163.

⁸ Sipas Ernesto Laclau-t, njëri ndër operacionet kryesore të dekonstrukcionit është të tregohet "se midis dy gjërave të cilat janë treguar sikur janë thelbësisht të lidhura, në të vërtetë ekziston njëfarë pavendosmërie (undecidability) e cila i pengon të bëhen së bashku" (Laclau, Ernesto: "Ethics, Politics and Radical Democracy - A Response to Simon Critchley", http://culturemachine.tees.uk/frm_f1.htm.)

⁹ Eagleton, Terry. "In the Gaudy Supermarket", *London Review of Books*, Vol. 21, No. 10, 13 May 1999

¹⁰ Muzeu, si duket, është vendi i vërtetë për "intelektualin" e sotëm, nëse pajtohemi - si Zhan Bodrijar-i - se "dhuna e globales" i ka dhënë fund rolit shoqëror të ineletkualit, rol i caktuar nga iluminizmi dhe univerzalizimi (shihni te Baudrillard, Jean: *The Violence of the Global* (Initially published as "La Violence du Mondial", in Jean Baudrillard, *Power Inferno* (Paris: Galilée, 2002), pp. 63-83) www.ctheory.net.) Megjithatë, duhet të pranohet, Muzeu i artit bashkëkohor është një variantë shumë më optimiste se sa, për shembull, Muzeu arkeologjik ose ai paleontologjik.

¹¹ "Evro-Ballkan" është edhe Instituti për Evropën Lindore-të Mesme dhe Ballkanin, me seli në Itali, organizator i studimeve postdiploimike që i ndoqa dhe inicijator i Rrjetës ndërkombëtare "Evropa dhe Ballkani", e financuar nga Unioni Evropjan, emri i të cilit e ilustron për mrekulli se Ballkani henëz do të duhet të vendoset në imagjinatën politike të "Evropës". Gjithashtu, Evro-

илустрира дека Балканот допрва би требало да се смести во политичката имагинација на „Европа“. Исто така, „Евро-Балкан“ е и институтот во чии рамки дејствува „Истражувачкиот центар за родови студии“ (издавач на списанието „Идентитети“) - институт чија мисија е дисеминација и имплементација на идеите на Европската Унија, и „промоција на транс-атланска соработка и независност“.

¹² Илустративен пример е кампањата што беше подржана од Претседателот на Република Македонија, со мотото „Европа во Македонија, Македонија во Европа“ - мото од кое логички може да се изведе дека Македонија сега не е во „Европа“, но дека е на пат да влезе во „Европа“.

Balkan është edhe instituti në suazat e të cilit vepron “Qendra hulumtuese për studime gjinore” (botues i revistës “Identiteti”) - institut misioni i të cilit është diseminimi dhe implementimi i ideve të Unionit Evropjan dhe “promovimi i bashkëpunimit transatlantik dhe i pavarësisë”

¹³ Shembull ilustrativ është fushata që u përkrah nga Kryetari i Republikës së Maqedonisë, me moton “Evropa në Maqedoni, Maqedonia në Evropë” - moto nga e cila logjikisht mund të nxirret përfundimi se Maqedonia tash nuk është në “Evropë”, por se është në rrugë të hyjë në “Evropë”.